

İbrahim Kâfi Dönmez

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Rektörü

İslam düşüncesinin mümtaz simalarından İbn Sina der ki: “Bilim ve sanat takdir görmediği yerden göç eder.”

Tarihî tecrübe bu tespiti hep doğrulamıştır.

Bilim, ilmî tecessüsü harekete geçiren, hatta kamçıl原因an ortamlarda gelişmiştir. Sanat da sanat sevgisini ve merakını besleyen ve coşturan ortamlarda neşvü nema bulmuştur.

Bu ortamlar ise, ilim ehlinin ve sanat erbabının tebcil edilmesi, maddi ve manevi olarak özendirilmesiyle oluşur ve varlığını korur.

Konstantiniyye diye bilinen şehrin Osmanlılar tarafından fetihini izleyen kısa bir süre içinde önemli bir bilim ve sanat merkezi haline gelmesini de bu tespit ışığında değerlendirmek gerekir.

Fatih Sultan Mehmed’in bu şehri fethetmesiyle birlikte, Osmanlı kültür ve medeniyeti için yeni bir dönem başlamış, Osmanlı devleti bir cihan devleti olma yolunda hızla ilerlemiştir.

Tarihî veriler Fatih Sultan Mehmed’in fetih öncesinde kendisini büyük bir projeye hazırladığını ve hemen fethi takiben ideallerini gerçekleştirmek üzere güçlü adımlar attığını gösteriyor. Ortaya koyduğu icraat ve bu icraatın kalıcı semereleri, onun cihan devleti

mefkuresinin sadece askeri güce odaklı olmadığına canlı tanıkları olarak gözler önünde duruyor.

Latinlerin tahrip ve yağması sebebiyle perişan bir hale düşen İstanbul'u yeniden imar etmek, içinde bulunduğu zorluklar karşısında Bizans yönetiminin Katolikliği kabul etmeyi bile göze almasına direnen Ortodoks İstanbul halkını bu imar faaliyetinin bir parçası haline getirmek, hoşgörü ve adalet esası üzerine temellenen bir sosyal yapı tesis etmek Fatih'in ana hedefleri arasındaydı. Bu bağlamda değinmek istediğim husus ise, onun bilime ve sanata çok yüksek bir mevki tanıma vizyonuna sahip bir deha oluşudur. Gerçekten Fatih dönemi, eğitimin kurumsallaştırılması, bilimsel çalışma, sanat, kitap, kütüphane kavramlarının öne çıktığı, bilim adamları ve sanatkârların büyük teşvik ve takdir gördüğü, kurucu role sahip bir dönem olarak tarihe geçmiştir.

Bunun yanı sıra konunun manevî boyutu ve Konstantiniyye'nin Türk-İslam kimliğini haiz, müslümanlarla yüksek nispette gayri müslim nüfusun barış ve huzur içinde yaşadığı bir kente dönüşmesindeki başarının ardında yatan zihniyet de göz ardı edilmemelidir. Anılan güçlü hamleleri motive eden inanç temellerini kavrayabilme açısından, Prof. Dr. İsmail E. Erünsal'ın İstanbul'da ilk kültür müesseselerinin temelinin de bu dönemde atıldığını belirtirken verdiği şu bilgi oldukça manidardır: Türkçe kaleme alınan o döneme ait bir vakıfnâmede bu imar faaliyeti "büyük cihad" olarak adlandırılmıştır.

İslâm bilginlerince çok sayıda âyet ve hadisin ışığında cihadın dış düşmanlara karşı ortaya konan çaba ile sınırlı olmayıp, nefse karşı mücadele etme, dinin buyruk ve yasaklarını öğrenip gereğince davranma, iyiliği teşvik ve kötülükten sakındırmaya çalışma anlamlarını da içerdiği, müslümanların da tarih boyunca bu yöndeki olumlu adımları cihad kapsamında telakki ettiği ve belirtilen vakıfnâmede böyle bir ifadenin yer alması birlikte değerlendirildiğinde, İstanbul'un yeniden inşa ve imarına nasıl bir önem atfedilerek işe başlandığı, bunun asırlar boyu hayır yolunda ürünlerini verecek, manevi boyutu öne çıkan bir faaliyet olarak görüldüğü daha kolay anlaşılacaktır.

Bu toplantının anlamlandırılması açısından şu noktayı da hatırlatmak yararlı olur: Bilimsel incelemeler göstermektedir ki, fetih sonrası İstanbul'daki gelişmelerin sadece herhangi bir başkentte olup bitenler gibi düşünülüp ele alınması bizi sağlıklı sonuçlara ulaştırmaz.

Bir başka anlatımla devletin genelinde İstanbul'daki kültürel ve sosyal hayatın baskın etkisi hep hissedilmiştir. Bu bakımdan Osmanlı İstanbulunun değişik yönleriyle ve derinlemesine incelenmesi, büyük ölçüde aynı zamanda genel olarak Osmanlıda kültürel ve sosyal hayatın incelenmesi anlamına gelmektedir. Bu durumu teyit eden bir anımı aktarmak istiyorum: Osmanlı'nın son döneminde yaşamış ve "Şam Allâmesi" diye meşhur olmuş Cemaleddin Kasımî adlı bir âlim vardır. 80'li yıllarda uluslararası bir sempozyumda onun oğlu ile tanışmıştım: Prof. Dr. Zâfir el-Kâsımî. Pariste yaşıyordu. Türk muhibbi bir insan olduğunu her ortamda belli eden sempatik bir kişiydi. İçinde hep İstanbul özlemi olduğunu defalarca ifade etmiş ve bunun nereden kaynaklandığını şöyle açıklamıştı: Ben küçükken evimizde geniş sohbet meclisleri olurdu. Ben de babamın yakınında bulunur, merakla dinlerdim. Şayet Şam'dan biri İstanbul'a gidip dönmüşse yaklaşık altı ay süreyle o sohbet meclisinde hep İstanbul konuşulurdu.

I. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu'nda böyle bir toplantıya niçin ihtiyaç duyulduğunu ve toplantının kapsam ve hedefleri ile ilgili düşünceleri özetlemiştim. O toplantıda yapılan konuşmalar ve sunulan tebliğler kitap halinde yayımlanmış durumda olduğu için, bu bilgileri tekrardan kaçınmamın uygun olacağını düşünüyorum. Bu vesile ile II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu'na emeği geçen herkese, özellikle sempozyum ilim ve düzenleme kurullarında yer alan, tebliğci veya oturum başkanı olarak katkı sağlayan akademisyenlere, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi çalışanlarına içtenlikle teşekkür ederim. Ayrıca bu toplantının isminin ve içeriğinin belirlenmesinde öncülük eden, Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı, üniversitemiz Edebiyat Fakültesi Dekanı, seçkin tarihçi Prof. Dr. Feridun Emecen'e, bilimsel çalışmanın zorluklarını da değerini de çok iyi bilen, bu toplantıya önemli destek sağlayan İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanı Sayın Dr. Mimar Kadir Topbaş'a ve açılışı Topkapı Sarayı'nda yapabilmemiz yakın ilgisini esirgemeyen Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Prof. Dr. Haluk Dursun'a özel olarak şükranlarımı ifade etmeliyim.